

ZAPISANO JE (7)

Branko Borilović

Readers showed great interest for this column, so the author continues with the publication of the seventh sequel of short abstracts from the rich literature on Montenegro, with special reference to education, culture and sport.

Obrazovanje

Da je u doba Šćepana Malog otvorena škola za djecu u Lastvi, u kojoj se učio katihizis i ruski jezik.

Đorđević, Vladan, *Evropa i Crna Gora*, Beograd, 1912, str. 190.

Da je knjaz Danilo po pisanju *Zapisa* tražio nastavnike srpskog jezika koji bi radili u našim školama.

Istorijski zapisi, Organ istorijskog društva narodne republike Crne Gore, knj. 8, sv. 4–12, Cetinje, april-decembar 1952, str. 371.

Da je pomorska škola u Perastu postojala (početak XVI v.) dva vijeka prije nego što je Marija Terezija osnovala u Trstu državnu školu za matematiku i nautiku.

Nautika: Predavanja Marka Martinovića Ruskim mornarima u Perastu 1697–1698. Moskva – Podgorica 2015, str. 17.

Da je Marko Martinović podučavao ruske pitomce pomorskim vještinama. Sačuvana je fotografija ispod koje piše „Crnogorac Marko Martinović uči ruske bojare pomorskim vještinama“.

Zbornik Više pomorske škole, Kotor, 1974, str. 35

Da je Petar Ćirković bio prvi učitelj u „Maloj školi“ koju je 1834. godine otvorio Njegoš. Ćirković je bio sa Luštica.

Ratković, Milenko, *Lučonoše prosvjete, portreti prosvjetnih radnika*, Podgorica, 2009, str. 8.

Da je Sima Milutinović-Sarajlija svoju „Diku Crnogorsku“ (1835) posvetio Džonu Bauringu. (Ser Bauring 1792–1872 bio je engleski poliglota, pisac, prevodilac, član engleskog parlamenta, prijatelj Njegoša i Vuka Karadžića“ prim. BB).

Spomenica Srpske Kraljevske Akademije, XLVIII, Beograd, 1908, str. 23.

Da je u poglavlju o školovanju ženske djece Milan Kostić, (autor knjige *Škole u Crnoj Gori*, 1876. god.) zabilježio da se 1865. godine u Cetinjskom manastiru nalazila soba za djevojčice.

Pejović, Đoko, *Razvitak prosvjete i kulturu u Crnoj Gori 1852–1916*, Cetinje, 1971, str. 59.

Da je Vojvoda Gavro bio prvi diplomirani pravnik u Crnoj Gori. Diplomirao je u Beogradu 1873. godine.

Memoari Gavra Vukovića, Cetinje – Podgorica, 1985, str. 9.

Da je gospodin Đuro Kustudić, rodnom s Njeguša u Gracu „svršio medicinske nauke sa odličnim uspjehom i položio doktorat pri istoj universi“.

Glas Crnogorca, nedjelja, 23. III 1886. god.

Da je u Beču 17. IX 1895. godine umro dr Đorđe Filipović. Đorđe je rodom iz Pive, kao dijete je preselio u požarevački kraj đe je učio škole. Medicinski fakultet je završio u Moskvi.

Bosanska vila, Sarajevo, 15. X 1895. str. 304.

Da je Crnogorac Stanko Matanović, koji je sve ispite položio sa „odlikom“ proglašen za doktora cjelokupnog ljekarstva na Univerzitetu u Hajdelbergu (Njemačka). Kao takvog slavni profesor Černi ga je uzeo za svoga pomoćnika. Na kraju teksta se kaže „Eto Crnogorac je i u nauci junak“.

Spomenik, Ilustrovani list za decu, Pančevo, god. IX, 1901, str. 13.

Da je Strinić dr Sadik bio prvi školovani ljekar muslimanske vjeroispovijesti u Crnoj Gori. Bio je stipendista kralja Nikole . Poslije završenih studija radio je kao „fizikus“ ljekar na Cetinju i više mjesta u Crnoj Gori. Sadik je bio širokog obrazovanja i tečno je govori albanski, turski, arapski, francuski, njemački, italijanski a služio se i engleskim. Recitovao je „Odiseju“ na starogrčkom a „Eneidu“ na latinskom. Nosilac je brojnih odlikovanja, među kojim i Danilovim ordenom IV stepena iz 1910. godine.

Leksikon Bošnjaci/Muslimani (1806–2016), Podgorica, 2016. str. 319.

Da se u poglavlju „O ljekarima i njihovim dužnostima“ pod tačkom 12. kaže, citiramo: „Ako se kakav diplomisani farmacist, Crnogorac ili Srbin sa strane, prijavi s molbom da otvori javnu apoteku u kojoj većoj varoši u unutrašnjosti, Ministarstvo unutrašnjih djela, daće mu koncesiju, ako nađe da je kandidat dostojan.“

Zbornik pravila, propisa i naređenja u sanitarnoj struci kneževine Crne Gore, Cetinje, 1891. str. 9.

Da je krajem 1870/71. godine, Crna Gora imala 41, a školske 1909/10. godine 136 osnovnih škola. U njima je radilo 198 nastavnika. Osnovna nastava je bila obavezna i besplatna.

Rakočević, Novica, *Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878–1918*, Beograd, 2006. str. 125.

Da je na Cetinju 1880/1881. godine otvorena niža gimnazija. Uredbom iz 1902. godine, niža gimnazija je pretvorena u višu. Školske 1910. godine ispit zrelosti položilo je 14 kandidata. Kroz cetinjsku gimnaziju je prošlo 3.546 đaka u periodu od osnivanja do 1909/1910.

Rakčević, Novica *Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878–1918*, Beograd, 2006. str. 126.

Da je kralj Nikola „poslao u čuveni carski licej kod Gaslata Saraja i po drugim školama 28 mladića iz Crne Gore i Boke. Bili su pitomci Sultana Abdul Hamida“.

Matica, br. 77, proljeće 2019, str. 484.

Da je 8. oktobra 1881. godine, izašla knjaževa odluka po kojoj se današnji pensionat na Cetinje preobraća u realnu gimnaziju. To je bila po pisanju lista prva gimnazija u Crnoj Gori.

Srbadija, Beograd 1881, sv. 10, str. 479.

Da je u muškoj osnovnoj školi na Cetinju školske 1888–1889. godine u sva četiri razreda bilo upisanih 136 učenika. U školi su radila tri učitelja. U ženskoj osnovnoj školi bilo je 40 upisanih učenica.

Nastavnik, list profesorskog društva, knj. I, sv. I–II, God. 1890, Beograd, str. 197.

Da je u Podgorici 1893. godine otvorena Knjaževsko-crnogorska poljodjelska škola.

Školski vjesnik, stručni list zemaljske vlade za BiH Sarajevo, 1900, str. 688.

Da su u Baru otvorene dvije škole i to ženska zanatska škola sa 15 učenica i zanatsko-trgovačka sa 30 učenica.

Vreme, Beograd, 19. II 1922. godine.

Da je knjaz Nikola osnovao u spomen 400 godišnjice Obodske štamparije javnu knjižnicu u Crnoj Gori. Poklonio joj je veliki broj knjiga i 1.000 forinti.

Bosanska vila, Sarajevo 1893, str. 295.

Da je francusko ministarstvo prosvjete poslalo dva naučnika da ispituju Crnu Goru sa etnografskog i geografskog gledišta.

Bosanska vila, god. 12, br. 13, Sarajevo 1897, str. 206.

Da je „Ilija Šobajić- Crnogorac pitomac NJ. V. Knjaza Nikole“ na Umjetničkoj Akademiji u Beču, dobio počasnu nagradu i diplomu kao odličan student.

Brankovo kolo, Sremski Karlovci, 1900, str. 957.

Da je Ministarstvo prosvjete naredilo da se u svim osnovnim školama na teritoriji Crne Gore osnuju biblioteke. Ova naredba imala je za cilj postizanje što većeg obrazovanja omladine.

Carigradski glasnik, Carigrad, br. 16/16. IV 1898, str. 4.

Da je po odluci ministra prosvjete g. Popovića u Crnogorskim školama bilo uvedeno obavezno izučavanje italijanskog jezika.

Carigradski glasnik, Carigrad, 1. X 1901. god.

Da je 18. 10. 1901. godine, na Cetinju otvorena ženska radnička škola. Škola se zvala Ženska radnička škola knjeginja Jolanda, po imenu unuke kralja Nikole.

Golub, list za srpsku mladež, Sombor, 1901, str. 287.

Da je Joko Jovanović iz Brčela završio sa odličnim uspjehom licej Galatasaraj u Carigradu. U Carigradu je završio i vojnu akademiju i u otomanskoj vojsci dobio čin i rang artiljeriskog poručnika.

Carigradski glasnik, Carigrad, 1. III 1901. god.

Da je u četvrtak 28. IX u Nikšiću osnovano „Crnogorsko učiteljsko društvo“, čiji je zadatak da „lakše po celoj zemlji razgrana rad oko kulturnog napredka Crne Gore“.

Crnogorski glasnik, Carigrad, 28. IX 1901. god.

Da je Kotoranin Josip Jelčić 1905. godine imenovan za direktora trgovačke akademije u Trstu.

Zapisi, časopis za nauku i književnost, Cetinje, godina I, sveska 6, decembar 1927, str. 350–352.

Da je 20. 08. 1908. godine, u Podgorici otvorena Državna gimnazija sa 345 učenika. Gimnaziju je te godine završilo 316 učenika. Pravoslavnih je bilo 342, rimokatolika 1 i dva muslimanske vjeroispovijesti.

Brankovo kolo, br. 31–32, 1908, str. 519–520.

Da je Dječiji sad (zabavište) na Cetinju postojalo još u početku 1903. godine pod pokroviteljstvom Milice Nikolaevne, kćerke kralja Nikole. Sa prekidima je radio dugo, a od 1919. do 1941. godine stalno.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1918–1941*, Cetinje, 1982, str. 19.

Da je u Beču na tamošnjem univerzitetu promovisan u doktora pravnih nauka Dušan Matanović iz Crne Gore. Matanović je bio prvi Crnogorac koji je dobio tu titulu.

Glas Crnogorca, Cetinje, 8. V 1904. god.

Da je na Cetinju 1937. godine počela sa radom modelarska škola. Inicijativu za otvaranje škole dao je aero klub Naša krila.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1918–1941*, Cetinje, 1982, str. 38.

Da je Tripo Tomas, kompozitor i dirigent, bio učitelj trube Ljubinki Bastać, prvoj Crnogorki koja je odlučila da ovlada ovim instrumentom.

Lompar, Dragica, Borilović, Branislav, *Građa za crnogorski biografski leksikon*, tom 1, Crnogorsko primorje, Cetinje, 2019, str. 361.

Kultura

Da je najstariji dukljanski kompozitor bio Jovan. To smatra istoričarka muzike Radulović-Vulić Manja koja kaže: „Mogao bi biti ne samo najstariji poznati kompozitor iz Duklje, već i sa čitave istočne Jadranske obale.“

Radulović-Vulić, Manja, *Drevne muzičke kulture Crne Gore II*, Cetinje, 2002, str. 85.

Da je prevodilac testamenta Đurđa Crnojevića, Kotoranin Stjepan Paskvali, pok. Nikole, lično svjedočio da je tekst preveo „sa jezika i pisma slavenskoga“ a da je mletačka administracija u Senatu navela da je original pisan „na srpskom jeziku“.

Milošević, Miloš, *Testament Djurdja Crnojevića Kritičko izdanje sa komentarom* Cetinje, 2019, str. 5.

Da je po podacima Savića Markovića Štedimlje Crnojevića štamparija nabavljena između 1483. i 1490. godine. Njegovi podaci govore da je prije pojave ove štamparije u Evropi bilo „samo 20 štamparija“, a da je Crnojevića štamparija bila „prva kod svih Južnih Slovena“. Podatak je objavio u svojoj knjizi *Crnogorske štamparije u XV vijeku*. Knjiga je izašla u izdanju Čelap u Zagrebu. Na kraju knjige nalazi se Šenoina pjesma „Crnogorska štampara“.

Zapisi, Cetinje, knj. XIX, sv. 5 maj 1938. str. 318.

Da je Atol Mejhu (Englez koji je Crnu Goru obišao u suton 19. vijeka, prim. BB) govoreći o cetinjskoj štampariji rekao: „Konačno, to je bilo samo sedam godina nakon što je Caxton odštampao svoj prvi tom u bogatoj i gusto naseljenoj Engleskoj. Onda kada u Oksfordu nije bilo štamparske mašine, niti u Kembridžu, niti u Edinburgu. Bilo je to samo 16 godina nakon ustanovljavanja prve štamparije (1468) u Rimu, prijestonici hrišćanstva i samo dvadeset osam godina nakon pojave (1450) prve štampane knjige, prvorodene knjige velikog otkrića.“

Matica, Podgorica, ljeto 2014, str. 276.

Da je u pogovoru Oktoiha zapisano: „Za jedno ljeto osam ljudi završi Oktoiha od četiri glasa, hvaleći Boga koji nas krijepi“.

Saznanje, Cetinje/Podgorica 1984, str. 104.

Da je sveštenik Makarije (štampar Oktoiha) u pogovoru knjige rekao: „Molim starce kao roditelje, odrasle kao braću, mladiće kao sinove, koji čitaju ili poju ili prepisuju i na koljenima puzim da nas rukom i jezikom, Hristove ljubavi radi, ispravljaju i da nas, koji smo se iskreno trudili oko ovoga, blagoslove...“

Saznanje, Cetinje/Podgorica 1984, str. 104.

Da u pogovoru *Psaltira* (štampan na Cetinju 1495. godine) piše: „Knjiga je ova čistoti nastavnik, žalosti promjena, djevojaštvu čuvar, Bogu približenje, životu učitelj, svakom dobru pokretač, a s Bogom izmirenje i samotvorenje“.

Prednjegoševsko doba, Titograd, 1963, str. 90.

Da Crvena Stijena (Petrovići kod Nikšića) uz lokalitet El Castillo u Španiji predstavlja stanicu sa najdubljim kulturnim slojevima u Evropi koji potiču od Paleolita, prije 180 hiljada godina.

Matica, Podgorica, br. 1 god. 2000, str. 237–238.

Da je „Jovan Stefanović Balević Bratonožić ili kako on sam sebe naziva Albano-Crnogorcem iz Bratonožića, napisao kratko *Opisanje Crne Gore onog vremena...*“.

Mitropolit crnogorski Vasilije Petrović Njegoš ili Istorija Crne Gore od 1750–1766 godine. Napisao Marko Dragović, Cetinje, 1881, str. 121–125.

Da je Nenadić Ivan-Antun, mnogo prije Vuka Karadžića u predgovoru svog djela *Nauk Krstjanski*, (1768), proglasio fonet-ski princip, riječima: „Da se lašnje može štjeti kako se govori, a da se izgovori onako kako se i štije.“

Lompar, Dragica, Borilović, Branislav, *Građa za crnogorski biografski leksikon*, tom 1, Crnogorsko primorje, Cetinje, 2019, str. 317.

Da se o Crnoj Gori u Evropi prije 1800. godine, malo znalo. Do pojave *Istorije Crne Gore* Vasilija Petrovića, „nema nijedne napisane knjige, ne samo na stranim, nego ni na našim jezicima“. Zbog toga su govorili „jedna sveska čini celu nacionalnu biblioteku“.

Zapisi, sv. 1, jul 1927, str. 1-2.

Da je Njegoševo djelo *Šćepan Mali*, štampano mimo njegove volje „Vukovom ortografijom“. Tom prilikom je rekao: „E, nije vrijedno, povjeriti kome štogod“. Rukopis je predao Andriji Stojkoviću u Trstu „doduše, nijesam mu rekao da pečata ni starim ni novim pravopisom, on me molio za rukopis, ja sam mu ga dao da čini s njim što hoće“. (Očito da nije očekivao da će knjiga biti pečatana novom ortografijom, prim. BB) zato kaže „ima ko te puteve krčiti bez crnogorskog Vladike“.

Nenadović, Ljuba, *Pisma iz Italije*, Beograd, 1971, str. 54.

Da je Njegoš u Napulju pisao Zapise o Crnoj Gori. Zapise je na francuski jezik prevodio i pisao njegov prijatelj advokat Đuzepe Kaza. Po pisanju Nenadovića „to delo je već gotovo“. Zapisi su bili namijenjeni strancima koji „nas ne poznaju“. Izdavač je trebalo da bude francuski spisatelj Belanže.

Nenadović, Ljuba, „Pisma iz Italije“, Beograd, 1971, str. 26.

Da se u *Gorskom vijencu*, Srbija pominje samo 2 puta a Srbin 3 puta. U istom dijelu se Crnogorci pominju 10 puta a Crnogorka 1.

Vukčević, Zdravko, *Frekvencijski rečnik Gorskog vijenca i Luče mikrokozme*, Podgorica, 2005, str. 247, 262.

Da se prvim prevodom Njegoševog *Gorskog vijenca*, smatra prevod škotlandanina E. A. Pejtna, naučnika i diplomate. On je uz pomoć dalmatinskog opata Frančeskija, istog mjeseca kad je *Gorski vijenac* izašao (februar 1847) preveo 28 stihova na engleski jezik. Inače je Pejtn lično poznao Njegoša jer se sa njim upoznao aprila 1848. godine u Splitu.

Donat, Neda, *Tri njemačka prevoda Gorskog vijenca*, Beograd, 2004, str. 21–22.

Da su se stihovi iz *Gorskog vijenca* na neki način kanonizovani i da su korišćeni u crkvenoj upotrebi.

Godišnjica Nikole Čupića, knjiga XLVII, Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1938, str. 147–148.

Da je Milorad Medaković (srpski istoričar, novinar, diplomata i Njegošev biograf) pišući o Njegošu i o posveti *Gorskog vijenca* zapisao: „Njegoš je prvobitno bio posvetio knjazu Milošu Obrenoviću, pa naknadno, zbog nekog nesporazuma, okrene tu posvetu Karađorđu...“.

Večernje novosti, jul 1970, str. 19.

Da je opat Đovani Frančeski, prof. zadarske gimnazije, samo četiri mjeseca nakon štampanja *Gorskog vijenca* u nedeljniku *Dalmazija* (17. IV 1847, br. 24) objavio prevod na italijanski jezik (prvih 88 stihova) uz vrlo iscrpan komentar.

Donat, Neda, *Tri njemačka prevoda Gorskog vijenca*, Beograd, 2004, str. 22.

Da su Njegoševe pjesme, bilješke i korespondencija, štampane u milionima primjeraka u više od 600 izdanja na više od 20 jezika.

Heruvim enigme, Cetinje, novembar 2013.

Da je *Gorski vijenac* štampan i na „vještački jezik“ – esperanto, 1970. godine. Takođe je štampan i Brajevom azbukom.

Donat, Neda, *Tri njemačka prevoda Gorskog vijenca*, Beograd, 2004, str. 27.

Da je Njegoš *Glas Kamenštaka* posvetio Matu Ivanoviću Dobroćaninu.

Godišnjak Pomorskog muzeja, Kotor XI, 1963, str. 8.

Da je crnogorski prosvjetni klub Njegoš u Saut Čikagu, priredio na dan godišnjice svoga kluba adaptaciju *Gorskog vijenca*. Proslavi su prisustvovali tadašnji zvaničnici koji su između ostalog govorili o Njegošu i crnogorskoj hrabrosti.

Slobodna misao, br. 37, 1935, str. 4.

Da je u Klivlendu (SAD) otkriven spomenik Petru II Petroviću Njegošu. Otvaranje spomenika preko Berlina direktno su pratile i radio stanice u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani.

Zetski glasnik, Cetinje 12. IX. 1936 str. 3.

Da je Vuk Stefanović Karadžić uz pomoć sakupljača narodnih umotvorina Vuka Vrčevića i Vuka Popovića, „opustošio“ pravoslavne manastire po Crnoj Gori, naročito bokeljske, prilikom njegove posjete Crnoj Gori 1834. godine. Tada je otuđen veliki broj knjiga tzv. „Srbulja“ koje su prodavane po Beču. Od prodaje tih knjiga Vuk je živio u pomenutom gradu.

U citiranom radu detaljno je opisano odakle su knjige uzete i đe su prodate.

Spomenik CIII, Odeljenje društvenih nauka, nova serija 5, Beograd, 1953, str. 35–39.

Da knjaz Nikola nijednog stanovnika stare Srbije, Brda, Skenderije ili nekog drugog kraja nije pitao „zna li srpski zborit“ nego zna li naški „zna li katunski zborit, učite se zborit katunski“. Takođe kaže da knjaz „ne polagaše svog povjerenja na srpstvo, nego mnogo više na hrvatstvo“.

Plamenac, Rade Turov, *Memoari*, I dio, str. 243.

Da je kralj Nikola prilikom povlačenja uzeo mnogo dokumenata „od doba Nemanjića do 1915. godine“. Jedan dio koji je bio uzeo vraćen je sa Bojane i zakopan (pet godina) „u vlažno cetinjsko tle“ đe su mnoga dokumenta na „pergamentu i artiji“ propala. Srećom

Njegoševa pisma nijesu mu bila interesantna, tako da je dobar dio pronađen i sačuvan. Istoričar Dušan Vuksan ih je pronašao poslije 16 godina na tavanima i u podrumima dvorskim. Sudbina Njegoševe biblioteke je slična, knjige su razgrabljene. „Ostaci knjiga koje nijesu razgrabljene na ovaj način, rasule su se po čitavom Cetinju, valjda i po čitavoj Crnoj Gori.“

Cetinje i Crna Gora, str. 192.

Da je telegrafaska agencija Crne Gore osnovana 1869–1870. godine.

Kaluđerović, Ivan T, *Sava Očinić Kaluđerčić Crnogorski mitropolit (1692–1697)*, Cetinje, 2006, str. 190.

Da je ministarstvo spoljnih poslova Crne Gore po prvi put dobilo svoga načelnika u licu Karla Pigeta, bivšeg učitelja knjaževih sinova.

Carigradski glasnik, Carigrad, 25. VII 1902. god.

Da u popisu slovenskih knjiga i rukopisa u Državnoj biblioteci u Zapadnom Berlinu između mnogih podataka postoji i sljedeći: „Iguman Rafail kupi za trita asprih si proloh da se zna kako bi plima velika po vsjoj Z(eti) i potonuše pola (polja) po Zeti Berislav...“ Sve ovo piše na posljednjoj strani u knjizi Igumana Rafaila. (prim. BB).

Vuk Stefanović Karadžić i Crna Gora, Titograd, 1987, str. 219.

Da je tek finansijskom reformom 1868. godine odlučeno da u državnu imovinu spada „sva numerisana riznica u koju dolazi historičko oružje i ostale dragocjenosti... To je bio muzej na Cetinju kako je ponekad nazivan, iako nije postojao kao posebna ustanova“.

Pejović, Đoko, *Razvitak prosvjete i kulture u Crnoj Gori 1852–1916*, Cetinje, 1971, str. 272.

Da je u Bajicama 1893. godine osnovana jedna od prvih čitaonica na selu.

Pejović, Đoko, *Razvitak prosvjete i kulture u Crnoj Gori 1852–1916*, Cetinje, 1971, str. 219.

Da je na Cetinju formirana Knjaževska Crnogorska biblioteka i Muzej. Prostor za ovu kulturnu ustanovu obezbijeden je u Zetskom domu. Nadzor o pomenutoj ustanovi vodilo je Ministarstvo prosvjete i Crkvenih poslova.

Brankovo kolo, Sremski Karlovci, 1897, str. 94.

Da je prof. Filip Kovačević bio prvi državni bibliotekar u Crnoj Gori. On je u prvom obraćanju pozvao „sva uredništva, pisce, izdavače i knjižare, da budu dobri šiljati Državnoj biblioteci po jedan primjerak svojih novina ili knjiga“. Takođe je pozvao darodavce da šalju i muzejske eksponate, a njihova imena biće objavljena u *Glasu Crnogorca* i *Prosvjeti*.

Brankovo kolo, Sremski Karlovci, 1897. godine, str. 94.

Da je 10. 01. 1910. godine otvorena u Podgorici čitaonica. Za predsjednika je izabran Miloš Vučinić.

Cetinjski vjesnik, br. 6, 20. 01.1910, Cetinje, str. 3.

Da Dvorska biblioteka na Cetinju u svojim fondovima čuva vjerovatno najstariji katalog knjiga u Crnoj Gori. Naime, knjaz Nikola je dao nalog da se sve njegove knjige popišu u jedan katalog.

Autor ovih redaka koristio je navedeni katalog.

Da je 1932. godine na Cetinju osnovano studentsko udruženje. Iste godine priređivalo je kulturne programe.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1919–1941*, Cetinje, 1982, str. 58.

Da je na Cetinju 1935. godine otvoren Sindikalni dom. U sklopu doma radila je čitaonica i biblioteka a početkom 1937. godine uveliko su prikazivali pozorišne komade.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1919–1941*, Cetinje, 1982, str. 72.

Da je 1867. godine, povodom kulturne manifestacije „Sveruska etnografska izložba i slovenski kongres“, organizovana izložba etnografskih eksponata. Izložbu je posjetilo preko 90.000 ljudi. Izazvala je veliko interesovanje a ruski car Aleksandar II, dugo je ostao u razgledanju crnogorske i bokeljske narodne nošnje. Poslije zatvaranja izložbe, izložbeni materijal predat je Moskovskom javnom muzeju kao posebna zbirka.

Zbornik radova CANU, knj. 115, odjeljenje društvenih nauka, Podgorica, 2012, str. 273–282.

Da je na Cetinju izabran odbor „kome je stavljeno u dužnost da zainteresuje naš narod“ za Balkansku izložbu u Londonu. Pozvani su Crnogorci da daju eksponate kako bi Crna Gora bila „dično“ zastupljena na toj izložbi.

Narodna misao, Nikšić, 1907, str. 4.

Da je održana Balkanska izložba u Londonu. Na istoj je učestovala Crna Gora. Preneseni su utisci sa izložbe.

Cetinjski vjesnik, br. 20, 1907, str. 3.

Da je ugledna Pariska revija *La Revue Slave* donijela tekst o prosvjeti i obrazovanju u Crnoj Gori. Tekst je rađen po referatu učitelja Đura Špadijera.

Brankovo kolo, Sr. Karlovci, 1907. god. str. 663–664.

Da je u Crnoj Gori u periodu od 1873. do marta 1915. godine izlazilo 10 nedeljnih informativnih listova.

Rakočević, Novica, *Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878-1918*, Beograd, 2016, str. 126.

Da je u staroj Crnoj Gori još 1905. godine donešen „Zakon o štampi“. Po tom zakonu, štampar je bio dužan da od svake štampane stvari državnoj biblioteci dostavi tri primjerka knjige.

Vijesti, Podgorica 22. jul 2007, str. 17.

Da prije nego što je dobila naziv *Crnogorac*, prva crnogorska periodična publikacija nosila je naziv *Glas s Cetinja*. Međutim, prvi urednik lista, Sima Popović ga objavljuje pod „dičnim“ imenom *Crnogorac* (štampan 1871. godine).

Crnogorac, Cetinje, 1871. godine.

Da je *Crnogorac* samo dva dana poslije izbijanja Pariske komune 18. 03. 1871. svoje čitaoce obavijestio o „Prvoj u istoriji diktaturi proleterijata“. Za čitavo vrijeme njenog trajanja list je u 13 brojeva obavještavao svoje čitaoce o tim događajima. Za to vrijeme objavljeno je 6 članaka i preko 30 kraćih i dužih vijesti. Po analizi Dima Vujovića, preko 10% čitavog prostora ovih trinaest brojeva posvećeno je problemima Pariske komune.

Crnogorac, Cetinje, 1871–1872, dodatak.

Da je na Cetinju štampan prvi književni časopis u Crnoj Gori *Crnogorka*, sa podnaslovom „prilog Crnogorcima za zabavu, književnost i pouku.“ *Crnogorka* je izašla u svega 23 broja (posljednji nije sačuvan).

Da je književni list *Zeta* u tri broja, a iz pera Marka Dragovića, objavljivala tekstove o preseljenju Ivana Crnojevića sa Rijeke Crnojevića, na Cetinje. Tekstovi obiluju mnogim podacima, a posebno pišu o tome kako su Crnogorci dočekali svog gospodara u prijestonom gradu.

Zeta, list za književnost i pouku, God. I, broj 1–3, 1889, Cetinje.

Da je crnogorska Vlada Švajcarskom savjetu javila, da „Crna Gora prvim julom ove godine stupa u uniju za zaštitu Književnog i umjetničkog vlasništva“. Ostale države u toj Uniji jesu i Njemačka, Belgija, Španjolska, Francuska, Velika Britanija, Italija, Luksenburg, Monako, Tunis, Haiti“.

Stražilovo, Novi Sad, 1893, br. 12, (21. 03. 1893), str. 191.

Da postoji ikona na kojoj se nalazi ime čuvenog crnogorskog štampara Božidara Vukovića. Ikona je pronađena u Veneciji, rađena je na tvrdom drvetu, veličine 50 x 37 cm i na njoj je naslikan nerukotvorni obraz Spasitelja. Na žuto-mrkoj osnovi naslikana je glava Spasitelja sa trnovim vijencem. Na ikoni se nalazi grčka signatura. Inače, Božidar Vuković je bio plemić, a titulu je dobio od cara Karla V.

Starinar, organ Srpskog arheološkog društva, treća serija, knjiga 7, Beograd, 1932, str. 127.

Da je slika na glavnom oltaru u dubrovačkoj crkvi na Dančama djelo bokeljskog slikara Lovre Marinova iz Kotora. Slika je nastala 1465. godine.

Karaman, Ljubo, *Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijek*, izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1933, str. 153.

Da je Sima Popović imao priliku da vidi „uljanu sliku“ vladike Petra I Petrovića Njegoša, koju je knjaz Nikola po svoj prilici uništio iz njemu znanih razloga.

Memoari Vojvode Sima Popovića, Cetinje – Podgorica, 1995, str 36.

Da je slika hrvatskog umjetnika Vlaha Bukovca „Crnogorka na ljubavnom sastanku“ na međunarodnoj izložbi u Nici (1884) dobila zlatnu medalju. Po njegovim riječima slika se čuva u „obitelji pok. d-ra Josipa Franka“.

Bukovac, Vlaho, *Moj život*, Beograd, 1925, str. 120.

Da je poznatom crnogorskom slikaru, Peru Počeku 1907. godine, na Kapriju (Italija), pozirao njegov prijatelj Maksim Gorki.

Matica, Podgorica, proljeće 2012, str. 177.

Da je Pero Poček izlagao svoje radove u Londonu 1907. godine. Poček je na balkanskoj izložbi u Londonu u „paviljonu Crne Gore u zgradi Ducal-Halla izložio 108 svojih lepih radova“. Slike su izazvale „opšte dopadanje u Engleskoj“. Prije toga Poček je izlagao u Rimu, Milanu i Sofiji.

Brankovo kolo, Sr. Karlovci, 1907. god. 1431–1432.

Da je izložba Miloša Vuškovića, privukla veliku pažnju beogradske publike. Njegova slika, „Djevojčica“ dobila je nagradu publike.

Život i rad, knj. XIX 1934, str. 636.

Da je zaglavlje (logotip) *Pobjede* napravio crnogorski slikar i grafičar Anton Lukateli. On je u tek oslobođenom Nikčiću oktobra 1944. godine grafički oblikovao logotip *Pobjede*.

Pobjeda, 24. X 2019. godine.

Da je Uroš Tošković jednom prilikom izjavio da je Pikaso bio oduševljen njegovim slikama i da mu je jednu potpisao. Štaviše, vjerovao je da je Pikaso preuzeo neke njegove ideje šezdesetih godina prošlog vijeka.

RTCG II program 10. 01. 2018. godine, u emisiji *Likovna umjetnost* Uroš Tošković.

Da se u okviru arhivsko-bibliotečkog odjeljenja Narodnog muzeja Crne Gore na Cetinju čuva projekat zgrade pozorišta u Baru iz 1911. godine. Autor ovog veleplebnog projekta bio je italijanski arhitekta Anđelo Margini. „Pozorište je zamišljeno kao klasicistički teatar sa velikim gledalištem koje sačinjavaju parter i visoki parter, dva sprata lože i galerija.“ Objekat nikada nije izgrađen iz razno raznih razloga već je postao arhivski dokument koji se i danas čuva u Narodni muzej i to u razmjeri 1:100.

Marić, Dušan, *Projekat Kraljevskog pozorišta Nikola I Bar*, 2001, str. 2.

Da je pjesma Sava Matova Martinovića *Udarac Osman-Paše na Crnu Goru* najduža narodna pjesma uopšte. Pjesma ima 3.042 stiha. (Martinović iako nepismen znao je na hiljade stihove koje je prenosio drugima usmenim putem., prim. BB)

Brastvo, Beograd, XXVII, 1933, str. 135.

Da je „Homer sa Obrova“ bio pjevač, kazivač i poznati bjelopoljski sakupljač epskih pjesama Avdo Međedović. Dva profesora Harvardskog Univerziteta, Milman Parri i Albert B. Lord zabilježili su nevjerovatno veliki broj stihova koje je Međedović znao napamet. Prvi je zabilježio oko 80.000 stihova a drugi oko 18.000 hiljada stihova.

Leksikon: Bošnjaci/Muslimani 1806–2016, Podgorica, 2010, str. 23.

Da je lijepa Dara iz pjesme „Duni vjetre malo sa Neretve“ šćer Spasoja Vujovića iz Nikšića. Spasoje je bio svjetski putnik, stigao je do Afrike, Abisinije, Madagaskara, Kine i Mandžurije. Učestvovao je i u gradnji pruge Adis Abeba – Džibuti. Stigao je i na Rusko-japansko ratište i učesnik je bitke kod Port Artura. U Nikšiću je imao i hotel „Amerika“. Bio je kum sa Lazarom Sočićom a krstio je Ljuba Čupića. Dara je bila mnogo lijepa i

imala je puno udvarača. Jedan je bio posebno uporan pa je iscenirao samoubistvo, čak je i bojom nacrtao krv. Pored toliko udvarača nikada se nije udala, umrla je 1999. godine u Beogradu.

Komuna, Podgorica, 2016, str. 473.

Da je u *Zapisima* objavljena pjesma o poznatom češkom slikaru Jaroslavu Čermaku. Pjesma je naslovljena „Jaroslav Čermak na Cetinju“. Pjesmu mu je posvetio dubrovački pjesnik dr Jovan Kazančić. Čermak je naslikao mnogo slika o Crnoj Gori i Crnogorcima. Najpoznatija njegova slika je „Ranjeni Crnogorac“.

Zapis: Časopis za nauku i književnost, God. 2, knj. III, Cetinje, 1928, str. 9–10.

Da je češka pjesnikinja Eliška Krasnojorska, u svom pjesničkom nadahnuću opjevala ljubavnu vezu između jednog mornara i Crnogorke.

Matica, Podgorica, jesen 2011, str. 280.

Da je Tin Ujević poznati hrvatski pjesnik objavio jednu od prvih zbirki poezije i to u Nikšiću 1932. godine. Zbirka se zvala „Auto na korzu“.

Bibliografski podaci o Crnoj Gori i Boki Kotorskoj, Cetinje, knj. III, Sv. 2, 1958, str. 116.

Da je Krsto Ivanović (Budva 1628–1688), dao nemjerljiv doprinos u razvoju opere. Njegov plodan rad na tom polju rezultirao je sa pet napisanih i izvedenih libreta.

Čelebić, Gojko, *Književnost i pismenost od Crnojevića do Petrovića*, Novi Sad, 2016, str. 145–146.

Da je radnja opere *La Montagne Noir* Auguste Holmes (1895) uzeta iz crnogorskog života 17. vijeka. Prva tri čina se dešavaju u Crnoj Gori, a posljednji u jednoj pograničnoj varoši (Podgorica).

„Baština koja se ne smije prepustiti zaboravu“, *Vijesti*, 15. 04. 2009, str. 34.

Da je pozorišno društvo iz Austrije, Petar V. Ćirić izvelo predstavu „Carica“ od knjaza Nikole. Predstava je odigrana uglavnom pred slovenačkim gledaocima.

Carigradski glasnik, Carigrad, 8. XI 1901. god.

Da je *Balkanska carica* prevedena na mađarski jezik, od strane Ljubomira Grujića. Ovo djelo štampano je u Budimpešti i bilo je izvedeno u pozorištu.

Golub, Sombor, 15. 12. 1901. godine, str. 314.

Da je *Balkanska carica* prerađena za njemačku pozornicu. Djelo je prepjevao njemački pozorišni pisac i advokat, Hugo Markuze, koji se „odista divio pjesničkom poletu, ljepoti i dubini misli knjaza pjesnika“.

Književni list, Cetinje, god I, 1901, str. 98.

Da se u Carigradu (današnji Istanbul) trebala izvesti opereta *Vesela udovica* u izvođenju pozorišne družine iz Beča. Izvođenje operete prekinule su pristalice kralja Nikole time što su stolicama i drugim predmetima naćerale glumce i muzičare da napušte binu. Taj prekid izvelo je „15 Crnogoraca, 6 Bokelja, 1 Srbijanac i 1 Hercegovac“. Opereta je trebala da se izvede pred 3.000 gledalaca. O svemu tome pisale su vodeće evropske novine. Izazivanjem nereda, ova grupa izvojevala je mnoge izmjene u samoj opereti. Naime, poslije trećeg izvođenja izmijenjena su

imena, naziv države, odjeća itd. Takođe su im obezbijedene besplatne lože za 5 osoba, a isti su imali pravo kontrole poštovanja dogovorenih pravila. Opereta je prvi put izvedena u Beču 28. 12. 1905. godine (prim. BB).

Matica, br. 77, proljeće 2019 str. 480–482.

Da je Adolf Hitler obožavao da gleda operetu *Vesela udovica*. Govorio je da je to „njegova najomiljenija opereta“. „Ona je često izvođena i pod njegovom vladavinom, samo što se na programu nisu spominjali autori libreta“ zato što su bili Jevreji. Hitler je autorovoj supruzi Sofi „podario titulu počasne arije-vke“. Kompozitor operete bio je Lehar Austijanac mađarskog porijekla. Radnja operete je smještena u Crnoj Gori i kompromituje familiju Petrović (prim. BB).

Vreme, Beograd, br. 1064, 26. maj 2011, str. 64.

Da je na prostoru Crne Gore nastala zavidna kolekcija (15) lje-karuša (narodni recepti). Nažalost, mnoge su zagubljene ili se čuvaju u drugim bibliotekama širom bivše Jugoslavije.

Romano, Jašo, *Jugoslovenska bibliografija ljekaruša*, Beograd, 1972, str. 83–94.

Da je Mirko Kujačić, slikar (Nudo 1901 – Mostar 1987) vje-rovatno bio prvi crnogorski baletan (prim: BB). Naime, on je poslije mature upisao glumačko-baletsku školu u Beogradu. Igrao je u drami i baletu Narodnog pozorišta u Beogradu. Tumačio je glavnu ulogu u nedovršenom igranom filmu Kačaci u Topčideru 1924. godine. Istovremeno je učio umjetničku školu (1923), pozorištu se vratio kao scenograf. Poslije II sv. rata 1954 god. igrao u filmu „Poslednji most“.

Kosanović, Dejan, *Leksikon pionira filma i filmskih stvarala-ca na tlu Jugoslavije 1896–1945*, Beograd, 2000, str. 121.

Da je Crnogorac Ivano Paul u Holivudu snimio veliki broj filmova, kao i 250 televizijskih serija. Pravo ime mu je bilo Pavle Ivanović ili Ivanišević. U Holivud je stigao 1919, đe je poslije nekoliko godina asistiranja samostalno snimio 5 filmova sa glumicom Nazimovom (Alla Nazimova); radio kao direktor fotografije na First national; Fox; MGM, snimio veliki broj filmova kao i 250 televizijskih serija.

Kosanović, Dejan *Leksikon pionira filma i filmskih stvaralaca na tlu Jugoslavije 1896–1945*, Beograd, 2000, str. 94.

Da je po scenariju Vladimira Đ. Popovića, u Rimu 1922. godine snimljen film „Voskresenja ne biva bez smrti“ (nijemi film). Glavnu ulogu tumačio je Gualan Dri Karlov.

Kosanović, Dejan, *Leksikon pionira filma i filmskih stvaralaca na tlu Jugoslavije 1896-1945*, Beograd. 2000, str. 84.

Da su na Cetinju 1926. godine „pomoću moderne aparature“ počele da se prikazuju bioskopske predstave i to u organizaciji Pozorišnog društva.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1919–1941*, Cetinje, 1982, str. 80.

Da je zagrepčanin Branimir Gušić, ljekar i planinar inicijator dugometražno-etnološkog filma (2200m. 35 mm) o Durmitoru, snimljenog 1930. god.

Kosanović, Dejan, *Leksikon pionira filma i filmskih stvaralaca na tlu Jugoslavije 1896–1945*, Beograd, 2000, str. 85.

Da je prvo tonsko snimanje „igre i pjesme“ ovih krajeva izvršio kontradmiral engleske mornarice Uzborn na Cetinju 1832. godine. Potom je i filmsko preduzeće iz Berlina UFA snimilo nekoliko filmova sa narodnom pjesmom, nošnjom i igrama

iz Boke, na Njegušima i Cetinju 1933. godine. Na Cetinju je 1. IX 1940. godine snimljen film o svečanostima povodom 25. godina Mojškovačke bitke.

Pejović, Đoko, *Prosvjetni i kulturni rad u Crnoj Gori 1919-1941*, Cetinje, 1982, str. 82.

Da je film *Kapetan Leši*, snimljen: „po životnoj priči i legendi o revolucionaru iz Bara, Đoku Lekiću, koji je prve tri godine Drugog svjetskog rata proveo kao ilegalac na specijalnim zadacima u Kosovskoj Mitrovici i Kruševcu, odakle je 1943. godine otišao da se bori u Makedoniji i Grčkoj“.

<https://rs.sputniknews.com>.

Da je film istaknutog crnogorskog sinaeste Veljka Bulajića *Zemljotres u Skoplju 1963* dobio dvije velike nagrade i to Venecijansku Mostru i nagradu UNESCO-a.

Da je slavni španski slikar Pablo Pikaso u životu napravio samo 3 filmska plakata od kojih je jedan urađen za film *Neretva* Veljka Bulajića.

Podatake je lično iznio Veljko Bulajić na skupu u velikoj sali ministarstva kulture na Cetinju.

Da je poznati hrvatski i jugoslovenski glumac, Zvonko Lepetić, ostvario veliki broj pozorišnih, filmskih i televizijskih uloga, a zapamćen je kao Đuro Čvorović iz Balkanskog špijuna. Po majci je bio Crnogorac.

Internet.

Da je na prijedlog Milovana Đilasa formirano preduzeće *Avala film*. On je takođe zaslužan i za otvaranje Filmskog grada u Košutnjaku. Bio je to prvi filmski studio nove Jugoslavije.

Politika, Beograd, 21. 12. 2020.

Da su se dvojica članova Crnogorske vojne muzike na probama toliko naprezali da su se „opučili“ (dobili kilu).

Crnogorska vojna muzika, Cetinje – Podgorica, 2010. str. 234.

Da je 60-tih godina prošlog vijeka Evropom suvereno vladala jedna muzička grupa sa prostora Crne Gore. Bila je to grupa Montenegro fajn ili Montenegro 5. Toliko su bili popularni u Zapadnoj Evropi da je njihova ploča „Muzika atmosfere“ u jednom trenutku bila popularnija i prodavanija od čuvene engleske grupe Bitls. Interesantno je da su njih petorica svirali 25 instrumenata. Pored muzičkog, svi članovi grupe su bili i akademski obrazovani. Često su ih na koncertima najavljivali kao „kršne Crnogorce visoke po dva metra“. Jednu pjesmu su posvetili Cetinju.

Radio Revija TV, Beograd, 28, jul 1967, str. 12–13.

Da je Duško Gojković, porijeklom iz Velike podno Čakora, bio čuveni džez muzičar. Ušao je u sve svjetske muzičke enciklopedije, a nastupao je u čuvenim koncertnim dvoranama širom svijeta (Njujork, Berlin, Tokio, London, itd.)

Knežević, Gojko, *Ljudi pomena vrijedni*, Podgorica – Nikšić – Velika, 2020, str. 71–75.

Da je nedavno preminuli kantautor Đorđe Balašević, imao veliki broj prijatelja na Cetinju, među njima su bili Čedo i Gagica Martinović. Koliko ih je volio i cijenio, govori i činjenica da im je posvetio i pjesmu „Lepi bambino Montenegrino“, koju je otpjevala njegova kćerka Jovana Balašević. Pjesma se može naći na platformi You Tube.

Jednom prilikom je Balašević ovaj podatak saopštio autoru ovih redaka u privatnom razgovoru.

Da je čuveni srpski pravnik Živojin Perić koji je objavio kapitalno djelo *Crna Gora u jugoslovenskoj federaciji* dio svoje biblioteke poklonio Udruženju pravnika Podgorica.

Pravni zbornik 1937, br. 3–6, str. 75.

Da je crnogorski pravnik, istoričar i humanista dr Čedomir Bogićević za svoj dugogodišnji pregalački rad dobio prestižno svjetsko priznanje. Naime, Bogićević je izabran (kao prvi Crnogorac) u urednički tim (bord) jednog od najuglednijih svjetskih časopisa iz oblasti nauke o jeziku *International Journal of Language and Linguistics*. Ovo veliko priznanje Bogićević je zavrijedio dugogodišnjim naučnim radom koji je zapažen od strane ove ugledne institucije i koja ga je pozvala u svoje redove.

Vijesti, Podgorica, 21. avgust, 2018, str.

Da je advokat Ilija Radulović porijeklom iz Kotora inspirisao Vuka Draškovića da napiše roman *Sudija*. Njegove presude su ušle u anale prava, jer je prvi put u istoriji svjetskog pravosuđa saslušan etičar kao sudski vještak. Prozvan je „Bodlerom jugoslovenskog pravosuđa“.

Lompar, Dragica, Borilović, Branislav, *Građa za crnogorski biografski leksikon*, tom 1, Crnogorsko primorje, Cetinje, 2019, str, 317.

Sport

Da je duh olimpizma u njegovom samom začetku snažno podržan u Crnoj Gori. O tome piše Cetinjski časopis *Luča* za 1895. godinu. I pored toga Crna Gora na prvim Olimpijskim igrama 1896. godine u Atini nije učestvovala. (Tek 2007. godine Crna Gora je postala punopravni član olimpijske porodice, prim. BB.)

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994.

Da se šah na Cetinju igrao još 1839. godine u vrijeme Petra II Petrovića Njegoša. Tajne ove misaone igre Njegošu je otkrio njegov učitelj francuz Antun Žom. Prema podacima iz 60-ih godina XIX vijeka, šah se toliko igrao na Cetinju da je skoro poprimio karakter narodne igre.

Crna Gora feniks u očima kolekcionara, Rijeka – Cetinje, 2012, str. 219.

Da se mačevanje u Crnoj Gori pominje 1888. godine kada je formirana škola za izvođenje vježbi i učenje ove vještine za crnogorsku mladež.

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994, str. 87–89.

Da se streljaštvo u Crnoj Gori odnosno na Cetinju pominje 1889. godine. Tada je organizovano gađanje „biljega“ meta.

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994, 84–87.

Da se klizanje u Crnoj Gori pominje već 1889 godine. Već 1892. godine štampan je Ustav Cetinjskog klizačkog društva. (Norveški kapetan Angel koji je na skijama prošao Crnu Goru vidjevši kako se crnogorci tociljaju (kližu) uzviknuo je „ovde se klizaju kao u Kristijaniji“ prim. BB).

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994.

Da se još 1894. godine na Cetinju igrao tenis. O tome su pisale strane novine (engleske i njemačke). Iz tih tekstova se vidi da su Crnogorci te godine veoma uspješno baratali reketom, što govori da se tenis igrao vjerovatno i prije ove godine. Na Cetinju je u jednom periodu bilo 11 teniskih igrališta.

Vijesti, Podgorica, 26. 01. 2012, str. 41.

Da je po svoj prilici prvi bicikl ušao u Crnu Goru 1897. godine. Bio je to bicikl Mihaila Merđepa.

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994.

Da je 19. 02. 1900 godine trgovac Ivan Marović s Mula – Boka Kotorska uputio dopis koji je glasio na Miha Četkovića a koji je kupio „inkante (bez poreza, prim. BB)“ 7 „velosopeda“ –bicikala. Bicikla je kupio po cijeni od 42 do 50 fiorina. U dopisu se kaže da je kupljeno još 30 „velosipeda“ koji još nijesu upotrebljavani.

Uprava Njeguške carinarnice br. 79, Ministarstvo finansija, Cetinje.

Da se konjički sport u Crnoj Gori pominje 1900. godine. Te godine je održano u Nikšiću trka konja, nakon koje su dodijeljene nagrade.

Jovanović, Novak, *Sport u Crnoj Gori do 1914*, Cetinje, 1994, 89–93.

Da je 06. 07. 1906. godine otvoreno prvo golf igralište u ovom dijelu Balkana. Igralište je otvoreno na Cetinju u dijelu grada koji se zove Nova Varoš. Zahvatao je prostor između Humaca i puteva koji vode za Lovćen i Kotor.

Bibliografski vjesnik, god. XL, Cetinje 2011, br. 123, str. 261–284.

Da je arhitekta Momčilo Tapavica 1908. godine stigao na Cetinje na poziv knjaza Nikole. Tapavica je bio iz Novog Sada, svestrani sportista, učesnik prvih olimpijskih igara 1896. u Atini. Veoma je zaslužan za razvoj tenisa na Cetinju. Kao arhitekta izgradio je na Cetinju Njemačku ambasadu i Državnu banku Crne Gore, u Herceg Novom hotel Boku, i porodičnu kuću u Bijeloj.

Vranić, Milan, *Sveske za istoriju Novog Sad*, br. 1/1992. godine.

Da se u pismu Pola Gade-a pominje potreba uređenja teniskog terena u vrtu Francuskog poslanstva 1909. godine.

Arhitektonska istraživanja zgrade bivšeg Francuskog poslanstva na Cetinju, 2014, str. 33.

Da je koturanje (današnji skejting) na ovim prostorima (Cetinje) stiglo davne 1910. godine, u dvorskom parku na prostoru na kojem su se održavali „garden parti“. Jedan takav parti održan je prilikom proglašenja knjaza Nikole za kralja.

Komuna, Podgorica, 2016, str. 539–540.

Da je Simo Antović poslije 58 minuta pobijedio glasovitog bečkog „hrvača“ Štajnbaha. Rvača je bilo „sa svih strana svijeta“ pa je Antovićeva pobjeda veća. Godinu prije toga Antović je u Parizu „odnio lijepe nagrade“.

Cetinjski vjesnik, br. 53, 1910, str. 2.

Da je prvi pomen vaterpola u Crnoj Gori vezan za godinu 1926. Te godine mlađi Hercegnovljani počeli su učiti tajne ovog sporta. Ovaj trofejni sport proslavio je Crnu Goru. Crnogorski vaterpolisti osvajači su svjetske lige kao i prvaci Evrope.

Crna Gora feniks u očima kolekcionara, Rijeka – Cetinje, 2012.

Da je Milonja Šundić iz Župe, na prvom treningu na igralištu Sportskog kluba Jugoslavija u Beogradu, bacio kuglu oko 10 m, a s mjesta skočio 3 m, dok je iz zaleta skočio oko 5m. Trener AK Jugoslavija, Kaltenbaha, ove rezultate ocjenio veoma uspješnim, a Šundića proglasio velikim talentom.

Slobodna misao, br. 17/1938, str. 5.

Da se kajak na Tari po svoj prilici pominje prvi put 1940. godine. Postoji fotografija ispod kojeg piše: „Kajakar na Tari“.

Zetski glasnik, 1940, br. 858, str. 1.

Da su Italijani 1942. godine na Cetinju izgradili „igralište za nogomet, odlično trkalište i prostor sa potrebnim uređajima za niz drugih sportskih igara...“, između kojih i „savršeno konjsko igralište, koje se nadovezuje sa trkačkom stazom, opkoljavajući preponsko polje, snabdijevano najmodernijim uređajima, što se moglo naći na međunarodnim sportskim terenima“. Bili su tu još i tenisko i golf igralište, itd.

Glas Crnogorca, br. 26, 20. 06. 1942, str. 6.

Da je Arso Cvjetković iz Herceg Novog, 1950. godine, bio prvak Jugoslavije u kajaku. Nastupio je za ekipu Titograd, a bio je i kandidat za Olimpijske igre 1952 u Helsinkiju.

Kočetanović, Neđeljko, *Biseri Novskog sporta*, Zelenika, 2013, str. 28.

Da je bokser Rajko Milić iz Nikšića 1974. godine bio prvak Balkana u teškoj kategoriji. Od ukupno 165 mečeva, 132 puta bio je pobjednik, 26 puta je poražen, a 7 puta izborio je neriješeni rezultat. Bio je zaslužni sportista Jugoslavije.

Enciklopedija fizičke kulture, tom I, A-O. Zagreb, 1974. str. 579.

Da se fudbal u Crnoj Gori počeo igrati najprije na Cetinju i to 1913. godine. Tada je formiran klub koji je dobio naziv „Lovćen“ i bio je među prvim formiranim klubovima u bivšoj Jugoslaviji.

Crna Gora feniks u očima kolekcionara, Rijeka – Cetinje, 2012, str. 221.

Da je proslavljeni jugoslovenski reprezentativac u odbojci Miodrag Skale Gvozdenović, rođeni Nikšićanin. Za odbojkašku reprezentaciju Jugoslavije odigrao je preko 300 utakmica. Bio je svestrani sportista, jednako dobro igrao je fudbal, košarku, stoni

tenis, rukomet, skijanje... U jednom danu je nastupao za više ekipa pomenutih sportova. Zabilježeno je da je jednom pomogao svom rukometnom timu i to direktno iz bolničkog kreveta. Naime, u bolnici je boravio zbog upale pluća, a njegov klub je igrao utakmicu protiv cetinjskog Lovćena. Zbog toga što je postojala mogućnost da njegov tim izgubi utakmicu, Skale je izašao iz bolnice zamjenivši bolničku pidžamu dresom, te ulaskom u igru pomogao Sutjesci da riješi utakmicu u svoju korist. Na košarkaškoj utakmici Sutjeska – Ivangrad, postigao je 41 poen.

Dva puta je biran za najboljeg odbojkaša Evrope, a jednom je nosio i dres reprezentacije svijeta u Kostanjici 1974. godine. Zanimljiv je i jedan podatak sa priprema odbojkaške reprezentacije Jugoslavije. Naime, Skale je rekreativno igrao fudbal sa drugovima toliko dobro da je zapao za oko ljudima iz uprave fudbalskog kluba Galatasaraj, koji su mu odmah ponudili ugovor sa čekom na kojem bi sam upisao cifru.

Perović, Dragan-Bobi, *Velikani crnogorskog sporta*, Podgorica, 2015, str. 147–151.

Da će čuvena hrvatska i jugoslovenska televizijska novinarka Milka Babović ostati upamćena na ovim prostorima kao najbolji poznavalac zimskih sportova, posebno umjetničkog klizanja. Milka je vodila porijeklo iz Crne Gore.

Portal za nacionalne manjine Hr, „Značajne žene iz redova nacionalnih manjina u Hrvatskoj“, ulr: <https://nacionalnemanjine.hr/znacajne-zene-iz-redova-nacionalnih-manjina-u-hrvatskoj-milka-babovic/>.

Da je poznati boksterski sudija Danilo Daco Ivanović, bio potpredsjednik Svjetske boksterske federacije. Bio je ringovni sudija u nevjerovatnih 1496 borbi, a sudio je mečeve Stivensona, Tregubova, Vujina, itd. Sudio je i na pet olimpijada

i više evropskih i svjetskih prvenstava. (Porijeklom je sa Cetinja, tačnije iz Donjega kraja, prim. BB).

RTS, *Sportski spomenar*, url: <https://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/3020402/sportski-spomenar.html>.